

WSTĘP

Handel ludźmi jest zbrodnią godności i wolności człowieka. Jest poważnym przestępstwem rażąco naruszającym podstawowe prawa człowieka, którego istotą jest wykorzystanie osoby nawet za jego zgodą, przy użyciu konkretnych metod i środków¹.

W wymiarze krajowym i międzynarodowym handel ludźmi stanowi jedno z ważniejszych zagrożeń dla ludzkości. Jest to zjawisko społeczne i wielowymiarowe, pozbawia ludzi przysługujących im praw i swobód. Stanowi problem globalny współczesnego świata a także jest to jeden z głównych przejawów współczesnej zorganizowanej przestępczości.

Handel ludźmi jest zabroniony na mocy Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Został również wskazany jako przestępstwo w art. 83 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Przestępstwa wymienione w art. 83 znane są jako „europrestępstwa”. Są to szczególnie poważne przestępstwa o wymiarze transgranicznym².

Handel ludźmi to kupowanie, sprzedawanie oraz wykorzystywanie dorosłych i dzieci. Jest to zjawisko, które ma negatywny wpływ na osoby fizyczne, społeczeństwo i gospodarkę. Osoby dopuszczające się handlu ludźmi wykorzystują słabszą pozycję społeczną określonych osób, którą mogą pogarszać takie czynniki, jak ubóstwo, dyskryminacja, różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn, przemoc wobec kobiet, brak dostępu do edukacji, konflikty etniczne oraz katastrofy naturalne³.

Handel ludźmi jest przestępstwem wieloczynnościowym, a sprawcy stosują szereg środków celem skutecznego zwerbowania i wykorzystania ofiar. Najczęściej są to metody dotyczące wprowadzania w błąd co do oferowanej pracy lub charakteru związku emocjonalnego pomiędzy werbownikiem a przyszłą ofiarą (tzw. metoda „na miłość”). Osoby są wykorzystywane do niewolniczej pracy, prostytucji, żebractwa, do popełniania przestępstw, do zawierania fikcyjnych umów, w tym także małżeńskich. Stają się więc silnie uzależnione od sprawców zarówno materialnie, jak i emocjonalnie. Dlatego też przeciwdziałanie handlowi ludźmi, jak również pomoc ofiarom mają wymiar wielosektorowy i wymagają kompetencji ekspertów z wielu dziedzin⁴.

Sprawcy dopuszczający się handlu ludźmi wykorzystują luki w egzekwowaniu lub kontroli przepisów dotyczących zezwoleń na pracę i wiz oraz w prawodawstwie dotyczącym praw pracowniczych i warunków pracy. Handel ludźmi w celu wyzysku w pracy nie jest w żadnym wypadku zjawiskiem nowym w UE, a na skutek kryzysu ekonomicznego zapotrzebowanie na tanią siłę roboczą tylko wzrosło – ofiary są przywożone do UE oraz przewożone w obrębie UE, aby wykonywać pracę bez

¹ www.mswia.gov.pl, [handelludzmi.eu](http://www.handelludzmi.eu), <http://www.handelludzmi.eu/hl/baza-wiedzy/raporty-analazy-strateg/raporty-i-analazy-dotyc/6936,Handel-ludzmi-w-Polsce-Raport-2017.html> (pobrano 18.06.2018 r.).

² Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z postępów w zwalczaniu handlu ludźmi (2016) OM (2016) 267 final KE, Bruksela 2016, s. 1.

³ Tamże.

⁴ www.mswia.gov.pl, [handelludzmi.eu](http://www.handelludzmi.eu), <http://www.handelludzmi.eu/hl/baza-wiedzy/raporty-analazy-strateg/raporty-i-analazy-dotyc/6936,Handel-ludzmi-w-Polsce-Raport-2017.html> (pobrano 18.06.2018 r.).

wynagrodzenia lub pracę bardzo nisko płatną, żyjąc i pracując w warunkach, które łamią zasadę poszanowania godności ludzkiej⁵.

W Polsce nasilenie przestępstw handlu ludźmi zaobserwowano na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

Aktualnie Polska jest nie tylko krajem pochodzenia ofiar, ale także krajem tranzytowym, przez który odbywa się transfer ofiar z Europy Wschodniej do Europy Zachodniej oraz krajem docelowym dla ofiar wykorzystywanych głównie w prostytucji i pracy przymusowej.

Polska, jako strona wielu aktów międzynarodowych dotyczących zwalczania handlu ludźmi, które określają zarówno zakres działań przestępczych, jak również zakres praw ofiar tego przestępstwa, zobowiązała się przestrzegać ustanowionych standardów postępowania w przypadku podejrzenia handlu ludźmi, w tym również międzynarodowych zasad i trybu postępowania w stosunku do ofiar.

Wykluczenie handlu ludźmi uzależnione jest nie tylko od penalizacji tego przestępstwa w prawie i efektywnego ścigania sprawców, ale przede wszystkim od postawy konsumentów dóbr i usług, które wytwarzane są przez ofiary handlu ludźmi. Wyraźnie należy podkreślić, iż to właśnie społeczeństwo, które jest odbiorcą nielegalnych dóbr i usług np. będących efektem pracy przymusowej, pracy dzieci lub prostytucji uprzedmiotawiającej człowieka ponosi pewną odpowiedzialność za to przestępstwo.

Zwalczanie handlu ludźmi odbywa się na poziomie zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. Systemy te są ze sobą powiązane i można uznać, iż wzajemnie się uzupełniają. Szczegółową analizę międzynarodowych aktów prawnych poprzedzić jednak należy pewnymi uwagami ogólnymi.

W granicach Unii Europejskiej przyjmowane są zarówno akty prawne, jak i dokumenty polityczne, których celem jest zwiększenie skuteczności w przeciwdziałaniu i zwalczaniu handlu ludźmi na płaszczyźnie przepisów krajowych, modyfikowanych zgodnie z zaleceniami unijnymi. Dokumenty polityczne takie jak: raporty, plany działania, zalecenia, rekomendacje nie mają jednak mocy wiążącej i stanowią jedynie zbiory dobrych praktyk, które mogą być wykorzystywane przez państwa członkowskie do poprawy skuteczności walki z handlem ludźmi. Akty niewiążące stanowią tzw. miękkie prawo UE (soft law), co oznacza, że nie przestrzeganie tych aktów przez państwa członkowskie nie pociąga za sobą sankcji prawnych.

Nowe technologie i Internet umożliwiają zorganizowanym grupom przestępczym uzyskanie dostępu do dużej społeczności potencjalnych ofiar, zatajenie swoich działań i prowadzenie szerokiego zakresu przestępstw w krótszym okresie i na dużo większą skalę niż kiedykolwiek wcześniej. Państwa członkowskie zgłaszają, że wiele ofiar handlu ludźmi, w szczególności wykorzystywanych seksualnie w celu wycisku w pracy, jest werbowanych przez Internet.

Pożądanym byłoby podjąć środki, aby zapobiegać wykorzystywaniu nowych technologii jako narzędzia do werbowania ofiar do celów handlu ludźmi oraz aby rozwiązać ten problem⁶.

⁵ Sprawozdanie KPEiR, *Z postępów...* dz. cyt., s. 7.

⁶ Tamże, s. 11.

Newralgicznym elementem w przepisach i polityce UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi jest podejście zorientowane na ofiarę. Oznacza to konieczność ustanowienia odpowiednich mechanizmów na potrzeby wczesnej identyfikacji ofiar i zapewnienia im wsparcia i pomocy, we współpracy z odpowiednimi organizacjami wspierającymi⁷.

Zagwarantowanie bezwarunkowego dostępu do wsparcia, pomocy i ochrony ofiarom nadal stanowi duże wyzwanie dla większości państw członkowskich⁸.

Współdziałanie transnarodowe, w tym etniczne mechanizmy ukierunkowanej pomocy, również ma istotne znaczenie dla ofiar, które zostały wywiezione ze swojego państwa pochodzenia. W tym względzie najważniejszą rolę w transgranicznej wymianie informacji na temat ofiar handlu ludźmi i osób je wyzyskujących odgrywa System Informacyjny Schengen, ponieważ stanowi on główną bazę danych na potrzeby rejestrowania osób zaginionych w całej Europie. Dzięki przechowywaniu danych na temat wjazdu i wyjazdu osób – zarówno tych zwolnionych z obowiązku posiadania wizy, jaki posiadaczy wizy – przyszły system wjazdu/wyjazdu będzie pomocny w wykrywaniu i identyfikowaniu obywateli państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi⁹.

Ofiary handlu ludźmi należy traktować równo, a państwa członkowskie powinny na równi dokładać starań w celu zidentyfikowania i ochrony ofiar wszystkich form wykorzystywania oraz pomocy tym ofiarom. Ofiary muszą faktycznie być centralnym elementem polityki w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Nie można zaniedbać żadnej formy wykorzystywania; należy też odpowiadać na potrzeby ofiar, po przeprowadzeniu stosownej indywidualnej oceny¹⁰.

W tym przypadku państwa członkowskie powinny również zwalczać i traktować priorytetowo zwalczanie wszystkich form wykorzystywania; zwiększyć liczbę i skuteczność dochodzeń i postępowań karnych; prowadzić prace nad poprawą gromadzenia danych w dziedzinie handlu ludźmi; skoncentrować się na wczesnej identyfikacji wszystkich ofiar, w tym poprzez wprowadzenie odpowiednich mechanizmów umożliwiających taką identyfikację; zapewnić, aby wszystkim ofiarom zaproponowano ochronę i wsparcie; podjąć środki uwzględniające aspekt płci oraz przyjąć podejście ukierunkowane na dzieci we wszystkich działaniach; skupić się na ofiarach należących do najbardziej wrażliwych grup, w tym zagrożonych dzieci; zapewnić odpowiednie wsparcie dzieciom będącym ofiarami; zapobiegać handlowi ludźmi poprzez rozwiązanie problemu popytu, uwzględniając wszystkie formy wykorzystywania; systematycznie oceniać krajowe strategie i plany działania; przydzielać odpowiednie zasoby w celu zwalczania handlu ludźmi; oraz prowadzić znaczącą współpracę ze społeczeństwem obywatelskim¹¹.

Konstruktywne jest, aby państwa członkowskie zachęcały rządy i niezależne organy do rutynowego uczestnictwa w unijnej sieci krajowych sprawozdawców lub równoważnych mechanizmów, aby umożliwić im pracę w sposób świadomy

⁷ Tamże, s. 13.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 14.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 17.

i skoordynowany na poziomie operacyjnym, strategicznym i poziomie monitorowania.

Ratyfikacja całokształtu istotnych instrumentów międzynarodowych i regionalnych przez państwa członkowskie może przyczynić się do promowania skuteczności i spójności wspólnych działań. W tym kontekście należy zachęcać do wzmocnienia współpracy międzynarodowej na potrzeby wymiany informacji, gromadzenia danych, badań, monitorowania i oceny, aby zmaksymalizować skutki prowadzonych działań oraz uniknąć dublowania starań, a także aby ograniczyć obciążenie administracyjne państw członkowskich¹².

Przedkładając czytelnikowi prezentowane opracowanie z zakresu społecznych i prawnych aspektów handlu ludźmi należy stwierdzić, że podjęty w książce problem poznawczy jest nośny ze względu na wpisanie go w nurt badań nauk społecznych i prawnych. Zawarte w niej treści i konstatacje twórczo włączają się w przeciwdziałanie niezwykle niebezpiecznej patologii społecznej jaką jest handel ludźmi. Stanowią również przydatny do dalszych rozważań teoretycznych i realizacji praktycznych przedsięwzięć materiał poznawczy, a niekiedy wskazują nawet konkretne rozwiązania wieloaspektowych problemów zakłócających egzystencję i harmonijny rozwój społeczeństwa.

Dokonując wprowadzenia do niniejszego opracowania, przeznaczonego przede wszystkim dla praktyków (policjantów, prokuratorów, sędziów, adwokatów) oraz studentów na kierunkach: prawo, bezpieczeństwo wewnętrzne i psychologia chcielibyśmy zwrócić uwagę na wielowymiarowość zwalczania handlu ludźmi.

Publikacja ma na celu przedstawienie i wyjaśnienie cennych oraz praktycznych zagadnień z zakresu zapobiegania i zwalczania handlowi ludźmi, która w dzisiejszych czasach przybiera różnorodne formy i wykazuje się dużą zmiennością.

Poniższe wydanie naukowe ma nadzieję stać się ciekawą lekturą, przekrojowo ukazującą społeczne i prawne aspekty handlu ludźmi.

Redaktorzy

¹² Tamże.